

URBÀ I METROPOLITÀ. TROBALLELS DELS PARCS CENTRALS

Joan FLORIT FEMENIAS

A resultes d'una àmplia i variada casuística existent en el panorama urbà mundial, el parc central s'està revelant com a component de gran valor per a les més grans i importants metròpolis. Aconsegueix aportar identitat a aquestes aglomeracions humanes ingents, facilita l'equilibri de la concentració urbana o permet a la ciutat oferir-se com a hàbitat complet.

A més, el que s'exposa aquí és el paper d'aquests parcs com a vehicle d'importants innovacions que gràcies a la seva existència s'arriben a produir. A través d'exemples seleccionats es mostra com resulten actius en la creació i transmissió de coneixement i donen a llum algunes innovacions rellevants per a la constitució de la metròpoli i el capital urbà.

Parc central, metròpolis, innovació urbana

AN URBAN AND REGIONAL MATTER. SOME SERENDIPITIES OF CENTRAL PARKS

Taking into account a wide and varied case-study sample, it can be said that Central Parks are emerging as a component with a great value to the largest and most important metropolis in the world. They provide identity to the most huge and crowded agglomerations, they help to balance the urban concentration and also allow the great city to be offered as a complete habitat.

Therefore, what is exposed here through some selected examples is the role of these parks as a vehicle for major innovations that, thanks to its existence, come into production. The text focuses on how great parks can play an active role in the creation and transmission of knowledge and innovations on the metropolis' constitution.

Central park, metropolitan areas, urban innovation

Els parcs centrals són avui un atribut qualitatiu notable en la definició de la metròpoli contemporània, capaç d'incidir en el seu ordre, equilibri i identitat.

Alguns dels valors que caracteritzen aquests parcs singulars són la propietat pública del sòl, la seva gran dimensió a l'escala de la metròpoli, la posició i connexió adequades o la qualitat notable del verd que en defineix els seus paisatges. També en són propis l'oferta de diversitat d'activitats de lleure per a tots el públics, la capacitat d'atracció d'aquestes que supera l'àmbit local o la representació d'atributs metropolitans excepcionals.

La importància del parc central en el si de la metròpoli es fa palesa, a més, per les seves aptituds per a esdevenir motor o testimoni de la innovació urbana o la invenció arquitectònica i urbanística. I és que són diversos els episodis que podem esmentar en què aquests parcs s'han vist implicats en excepcionals troballes per a la urbanística, o en què certes novetats del que vol dir allò urbà es manifesten entre els seus paratges.

Així, el parc central, un espai complex constituït a cavall dels valors, sistemes i processos naturals i els requeriments urbans i metropolitans, tot i presentar una intensitat urbana més aviat distesa, resulta actiu en la creació i transmissió de coneixements i dona a llum algunes novetats en la constitució de la metròpoli i en el capital urbà.

Les següents ratlles proposen introduir aquesta faceta promotora d'innovacions a través d'algunes imatges que expressen altres tantes troballes a diferents parcs centrals metropolitans.¹

L'especialització funcional del carrer

La naturalesa del conflicte d'utilitats que arriba a donar-se al parc central és motiu per a la creació d'innovacions en l'ús de l'espai urbà i en el domini de la seva habilitació funcional. N'és un exemple de singular rellevància el cas del parc central de Nova York i el seu sistema de vies i circulacions segregades que mai intersequen a nivell, i que es pot considerar una troballa original del projecte Greensward presentat a concurs obert per Frederick Law Olmsted i Calvert Vaux. "Per primer cop a la història, quatre xarxes de trànsit van ser planificades per a funcionar simultàniament, i independentment" (Choay, 1969:23).

Convocat després que un primer encàrrec de definició dels continguts interiors del parc a E.L. Viele resultés molt criticat per veus competents en la disciplina de

¹ Casos extrets de la recerca predoctoral que realitza l'autor amb el finançament de la Beca UPC-Recerca (2009-2013), dirigida per Àngel Martín, sobre el tema "El Parc Central a la metròpoli contemporània: Una definició crítica".

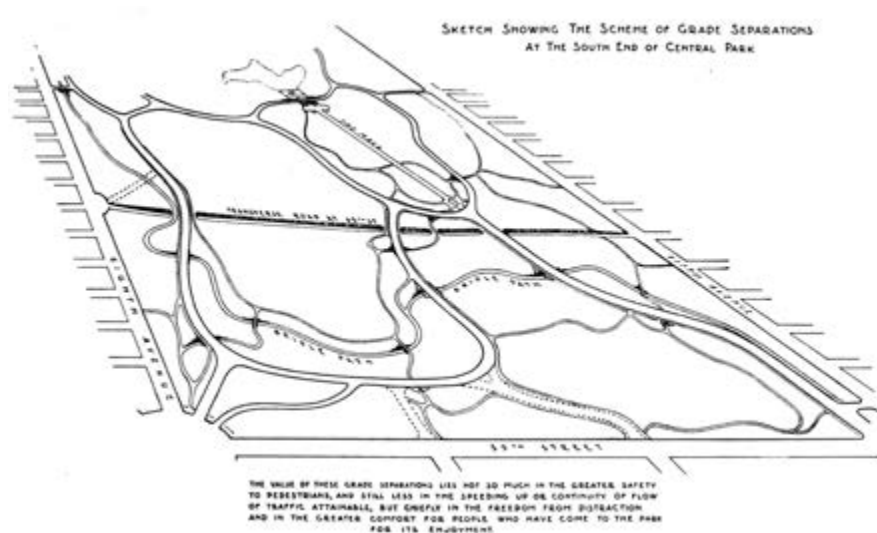

Fig. 1 Nova York, Central Park, F.L. Olmsted i C. Vaux, 1858. Esquema que mostra el sistema de circulacions segregades a l'extrem sud del parc, publicat per primera vegada a Kimball i Olmsted (1928).

l'art dels jardins, com ara W.C. Bryant o A.J. Downing, el concurs va encoratjar 32 equips a presentar propostes.² Estaven cridats a redactar un projecte de parc travessat per quatre carrers en sentit est oest que comptés, al menys, amb un espai apte per al repliegament de la milícia, una font, tres àrees de jocs, un espai per a concerts, un jardí de flors i un lloc per a patinar sobre gel, en plantes a tinta xina o sèpia a escala 1"=100' acompanyades d'una descripció escrita de la proposta abans d'abril de 1858 (Rosenzweig i Blackmar, 1992).

L'aposta d'Olmsted i Vaux dona compliment als requisits mínims i afegeix una especial atenció a la definició del parc com a espai d'evasió de la ciutat a través d'una frondosa plantació de les vores, absent a altres propostes concursants, i un original esquema viari que dona llum a l'especialització funcional del carrer com a recurs.

Si bé l'assumpció que els parcs es poguessin gaudir desplaçant-se amb mitjans diversos, ara a peu, ara a cavall o en carrossa, és una idea que ja recollien diversos tractats teòrics del jardí paisatgístic (com ara Hirschfeld, 1777), i que alguns parcs construïts anteriorment establien tipus de vies diferenciades,³ el projecte d'Olmsted i Vaux per al Central Park de Nova York porta més enllà aquest argument, encavalcant els diversos sistemes, fins i tot amagant els uns des dels altres. Així, resulta difícil, inclús per a qui avui s'entesta en fotografiar-la, arribar a veure la

² La posició i límits del sòl del parc ja s'havien partionat al projecte encarregat a una "comissió de taxació i valoració" formada per W. Kent, M. Ulshoeffer, L. Bradish, W. Brady i J. Towle, per a l'adquisició i separació de les 141 illes i més de 7.500 parcel·les que s'haurien de dedicar al lleure públic per ordre aprovada el 21 de Juliol de 1853 (Kimball i Olmsted, 1928:28).

³ Es podria citar com exemple de referència el parc de Birkenhead, al centre de la ciutat bessona a Liverpool, obra de Joseph Paxton, obert al públic des de 1847 i que Olmsted visitaria durant el seu viatge a Anglaterra cap a 1850, deixant-ne constància al seu llibre de viatges (Olmsted, 1852:63 i ss).

relació amb els carrers transversers des de les sendes i espais per a vianants.

Com diu la llegenda de la imatge "El valor d'aquesta separació rau no tant en la seguretat dels vianants, i encara menys en la possibilitat d'agafar més velocitat o fluir sense entrebancs per part del mitjans rodats, sinó principalment en l'alliberament de distraccions i la dotació del major confort per a la gent que ha vingut al parc per a gaudir-lo" (fig 1). Ara bé, en aquest cas resulta un recurs que, a més de resoldre conflictes de mobilitat, s'utilitza per a la configuració de l'espai i multiplica les escenes pintoresques que el parc pot oferir, animant-les, a més, amb un ric assortiment de ponts de forma i material variats dissenyats per l'arquitecte Jacob Wrey Mould.⁴ D'aquesta manera es treu un rendiment triple de l'espai tot definint, al menys, tres experiències estètiques diferenciades del mateix parc.

Així és que, amb l'objectiu de configurar un espai adient per al descans de la intensitat urbana de Manhattan, Olmsted i Vaux albiren un recurs espacial i funcional que després passarà a ser utilitzat profusament en el projecte de la ciutat moderna, en propostes de gran influència i difusió per a la urbanística des de Le Corbusier fins al Team X.

Els progressos tècnics i la seva divulgació

L'artifici del parc central metropolità motiva i promou, també, la invenció i progrés de determinades tècniques per a la urbanització de l'espai públic i per a l'adaptació d'ecosistemes naturals a contextos urbans. Les solucions particulars que es van adoptar, per exemple, per a fer realitat el projecte preferit de l'emperador Napoleó III d'entre les intervencions a la ciutat de París que va dirigir el Prefecte Haussmann, són presentades amb orgull i tot tipus de detall, com avenços de referència per a futurs projectistes, al volum acadèmic que l'enginyer i jardiner Adolphe Alphand publicaria com a resultat de la seva experiència al capdavant del Service des Promenades et Plantations (Alphand, 1867-1873).

Alphand, comptant amb la col·laboració de l'arquitecte J.A.G. Davioud, i l'horticultor J.P. Barillet-Deschamps, desplega en aquella ocasió la tècnica més puntera i no repara en estendre-la per als seus particulars objectius. El parc no és només una sèrie de plantacions amb propòsits artístics sinó que requereix esser tractat com un sistema urbà complet, parant atenció a les circulacions, a les activitats i també a les instal·lacions. El seu projecte es realitza també en secció, preveient i dissenyant drenatges, sistemes de conducció d'aigua, pous de captació o sistemes d'impermeabilització. Resulta mereixedor d'una gran atenció al detall, des dels límits de parterre fets amb filferro fins a les connexions de fontaneria, o els tutors que havien de guiar el creixement dels arbres més joves.

Tanta cura i atenció mereix l'excel·lència requerida al projecte que fins i tot promou algunes invencions a propòsit, com ara un garbellat d'àrids específic per als diferents fermes de les sendes, sistemes de aneria articulada i sobre rodes a falta de mànegues de goma per al reg, o maquinària per a trasplantar arbres de gran talla

⁴ L'equip d'Olmsted i Vaux dedicat a l'execució del projecte compta amb l'ajuda de, a més de l'arquitecte Mould, l'horticultor Ignatz Pilat i l'enginyer de drenatge George Warning.

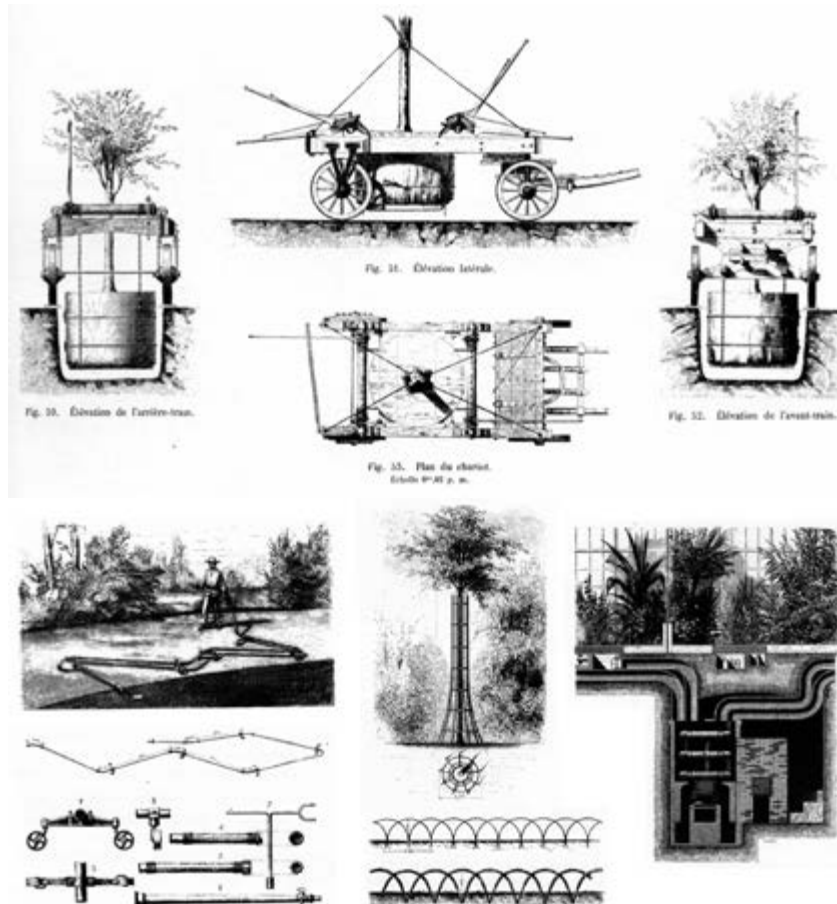

Fig. 2 Paris, Bois de Boulogne. Progressos tecnològics per a la creació del parc central detallats a les memòries d'Alphand (1867-1873).

(fig 2). També es dona notícia en làmines a tot color de l'ús de vegetació exòtica, recentment descoberta en les prestigioses exploracions naturalístiques de principis del segle XIX,⁵ disposada en grans testos o arrelada al terra per a la composició de boscos i jardins. Altres exemplars forans trobarien aixopluc adient en hivernacles que comptaven amb un seguit de dispositius tecnològics, detallats també a les memòries esmentades, per al manteniment de l'ambient òptim, permetent controlar la temperatura i humitat de l'aire.

⁵ Com ara aquelles realitzades per Alexander Von Humbolt explorant Amèrica del Sud entre 1799 i 1804, que constitueixen una aportació revolucionària per a les ciències botàniques publicada l'any 1807 a *Geographie der Pflanzen*. A més de descobrir unes 3.700 espècies vegetals noves, mitjançant el reconeixement de la seva organització en estat natural proposa el pas del sistema de classificació taxonòmic al sistema ecològic. És a dir, les espècies ja no són només susceptibles de ser enumerades, sinó que s'estableixen criteris de compatibilitat entre elles i posicions relatives en els ecosistemes.

La transformació del gran bosc de l'oest parisenc en un nou aparell urbà per al gaudi de l'oci a l'aire lliure, entre un artifici de natura millorada per al goig estètic i el servei a la funció, va ser motiu per a l'aplicació de les tècniques més avançades i els materials naturals més recentment coneguts. La relativa novetat de l'empresa, per la seva extensió, significats i l'excel·lència de les utilitats que havia d'acollir, va empènyer a la contribució original en el concret camp del saber de la plantació o horticultura urbana, "una secció important de l'art general", que surt a coneixença de la comunitat científica, en forma de "descripció tècnica dels nostres passejos urbans... ..i els principis generals d'una branca de l'art, massa oblidada pels artistes avui dia" (de la introducció a Alphand, 1867-1873), amb clara voluntat d'aportar el saber capitalitzat amb la seva experiència per a consideració de tot aquell que es trobés imbricat en projectes similars a partir de llavors.

Nous contrastos i diferències en la intensitat urbana

El parc central promociona nous i insòlits contrastos i diferències en la intensitat urbana. Aporta marcs únics per a l'activitat ciutadana, contribueix a una particular geografia de la centralitat o fins i tot pot arribar a invertir la relació habitualment associada entre conceptes com ara intensitat urbana i centralitat. Pot servir com a exemple d'això aquesta imatge dels Parklands d'Adelaida que mostra un grup de gent jugant al golf a tocar del centre de negocis de la ciutat (fig. 3). El que és habitual arreu del món és que hom hagi de desplaçar-se des del centre cap a la perifèria per a poder practicar aquest esport que requereix vastes extensions de terreny entapissat de verd. A Adelaida, però, aquest desplaçament es produeix en sentit oposat, atraient golfistes d'arreu del territori cap al centre de la ciutat. Vet aquí la troballa del parc central a Adelaida.

Els Parklands van ser originalment concebuts com a cinturó verd al voltant de la ciutat que es construiria a partir de la primera meitat del segle XIX seguint la pauta del plànol del coronel William Light, datat l'any 1837, i que ordenava la urbanització en dos paquets de mançanes rectangulars, un a cada banda del riu Torrens.⁶ Més enllà d'aquests sòls verds, el territori es dividiria segons un patró en malla per a l'explotació rural.⁷ Aviat però, aquests sòls perifèrics més enllà del cinturó verd anirien acollint usos urbans i residencials, sempre amb la divisió del sòl original com a suport, tot conformant un territori metropolità extensiu a base de construccions d'una sola planta sobre parcel·les quasi idèntiques arreglades i formant paquets de 400x100 m aproximadament, a raó de 8 paquets per parcel·la matriu (800x400 m).

En aquest context, els sòls lliures que fan de mitjancers entre el centre històric, que amb el temps s'ha densificat i intensificat de manera notable, i el territori metropolità quedaven disposats de manera òptima per a que avui resultin un complement verd excel·lent, equipat per a activitats d'oci col·lectiu de primer

⁶ Veure al *Second Annual Report of the South Australia Colonization Commissioners* el plànol "Plan of the City of Adelaide, in South Australia, with the Acre Allotments numbered and a reference to the Names of the Original Purchasers. Surveyed and Drawn by Colonel Light", Londres, 1838 (reimprès per Nabu Press, 2012).

⁷ Veure al *Third Annual Report of the South Australia Colonization Commissioners* el plànol "The District of Adelaide, South Australia; As divided into Country Sections. From the Trigonometrical Surveys of Colonel Light", Londres, 1839.

ordre. Els primers passos per a convertir els sòls de reserva verda en un autèntic parc vindrien amb un pla inicial redactat per J.E. Brown durant la dècada de 1880 com a Government Conservator of Forests, i acabarien essent impulsats per A.W. Pelzer amb el seu paper com a City Gardener entre 1899 i 1932. Al final, la posició estratègica immillorable d'aquests sòls públics i la diversitat d'activitats que s'hi ofereixen fan d'aquest espai un enriquiment únic de la constitució de l'espai metropolità.

Tan és així, que en aquesta posició hi ha lloc per a un camp de golf públic, i no un qualsevol sinó de primera categoria. Segons esmenta la informació municipal, al mateix centre d'Adelaida s'ofereix "un dels més esplèndids camps de golf de tota Austràlia", el club més antic del país que mantén des de finals del segle XIX la seva ubicació original, i encara el primer que va establir la igualtat entre els membres dels dos sexes. A partir de 20 dòlars australians per jornada (15 eur.), es pot accedir a tres pistes diferents per a diferents nivells d'habilitat del practicant, 18 forats par-71 amb 6 km de recorregut, 18 forats par-56 amb 5 km, i 18 forats de par-3 dels quals 9 resten oberts les nits d'estiu.

Vet aquí coses que amaga el fenomen urbà, el camp de golf de referència a la metròpoli és més a prop del centre, i com a tal està més ben servit per la infraestructura de comunicacions, que la majoria del territori d'Adelaida. Un se'n fa creus.

La coexistència de la metròpoli amb la riquesa de la biodiversitat

Els parcs centrals contribueixen a l'equilibri de la metròpoli, i sovint esdevenen baluard de la sostenibilitat ambiental. La reserva excepcional d'un parc central, amb la seva consistència garantida per una singular riquesa paisatgística i mediambiental projectades o pròpies del lloc, produeix insòlits veïnatges entre espais de gran intensitat d'activitat humana i un espai de naturalesa viva i ecosistemes en bon estat de salut.

Cap prefiguració passada del que la metròpoli contemporània arribaria a ser augurava la possibilitat que el centre de negocis i activitat econòmica guardés relació de veïnatge amb un espai en què els sistemes i processos naturals fossin els protagonistes d'un ric ecosistema biodivers. Ni Hénard, ni Hilberseimer, ni Le Corbusier ho van imaginar. La realitat del parc central de Vancouver ensenya que és possible i es presenta com a una innovació qualitativament suggeridora (fig. 4).

La contundència d'aquella singularitat geogràfica, en què la riquesa mediamiental que representa el bosc marí de Stanley Park era ja un valor existent, va comportar l'associació d'aquell espai amb presència física única amb una funció urbana especial, així i com l'apropiació dels seus atributs per a la ciutat un cop convertit l'illot en península l'any 1888.

La consistència de la presència o el "geni del lloc", juntament amb la seva posició estratègica dominant la badia English Bay i controlant l'entrada al Burrard

Fig. 3 Adelaida, Parklands. Insòlitàment, els habitants de la ciutat d'Adelaida i els seus suburbis s'acosten al centre per a poder gaudir d'una jornada jugant al golf (Font: Flickr_Vinko Sunde_4)

Fig. 4 Vancouver, Stanley Park. Caliça matinal sobre el bosc marí de Stanley Park (Font: Flickr_JuttaMK).

Fig. 5 Pequín, Ciutat Prohibida. Visitants del Museu de Palau trepitgen antics llocs prohibits (Font: Flickr_Hadilshak).

Fig. 6 Ciutat de Mèxic, Bosque de Chapultepec. Desfilada del president cap al castell de Chapultepec (Font: Flickr_Gobierno Federal. Foto: Ariel Gutiérrez).

Inlet,⁸ tenien previst un destí per aquell illot que s'ha demostrat més valuós que qualsevol idea de progrés associada a la urbanització, com ara aquelles sorgides a partir de la instal·lació del port cap a 1884.

Així, les mesures adoptades a finals de la dècada de 1880, amb l'empenta d'iniciatives civils per a la protecció dels valors naturals del lloc, han acabat per constituir un centre metropolità singular. És com un espai bipartit, quasi a parts iguals, format per un centre de negocis envoltat de teixit mixt i intens per una banda, i un parc de naturalesa silvestre, frondosa i d'arrelament històric per l'altra, connectats ambdós a través d'una via estructurant d'abast territorial que els travessa, serveix i ordena.⁹

És aquesta de Vancouver una altra troballa de contrastos i diferencials d'intensitat urbana, de veïnatsges a priori no evidents, que demostra bondats en la coexistència de la urbanització més intensa i la naturalesa més viva i autèntica. Al centre metropolità de Vancouver, com en una representació del món, s'hi produeixen simultàniament la respiració cel·lular de la vegetació o el cicle de l'aigua complet, a pocs metres d'intercanvis mercantils i financers d'escala global.

El descobriment de nous referents culturals poderosos

Mai hauria imaginat sis-cents anys enrere el jove emperador Zhu Di, ni els vint-i-quatre emperadors que hi viurien després d'ell, que el recinte imperial que feia construir a Pequín (1406-1421) seria avui envaït diàriament per masses de turistes a la recerca de contacte educatiu amb la memòria històrica del país (fig. 5).

Vàries dècades i més d'un milió de treballadors van ser necessaris per aixecar un colós complex de 90 ha. vedades a la ciutadania.¹⁰ Un espai excloent al centre d'una ciutat obedientment bastida al seu voltant, en forma de successius rectangles concèntrics orientats amb un ordre radical entorn a ell segons l'eix nord-sud que defineix l'espai imperial, que restaria ocult al ciutadà fins que va abdicar l'últim emperador Puyi.

Amb aquest encara reclòs a la Ciutat Prohibida, la Ciutat Interior i els jardins que la flanquegen pel nord i el sud van ser oberts entre 1924 i 1925. Naixia de sobte una nova qualitat excepcional per a la ciutat de Pequín, un nou espai ciutadà i encara un nou paisatge, tots ells desconeguts fins llavors. Es descobria un atractiu de referència per a la memòria històrica, no només dels 11 milions de residents a la metròpoli, sinó també per als més de mil tres-cents milions de Xinesos, que

⁸ La seva posició va ser motiu l'any 1859 per a la designació de l'illot com a Reserva del Govern, per resultar valuosa estratègicament davant un eventual conflicte entre els Estats Units i Anglaterra. Aquesta primera condició reservada es va mantenir fins a 1887 quan el Govern Federal va aprovar l'arrendament dels terrenys a la ciutat per a ser destinats a l'ús de parc públic.

⁹ West Georgia Street travessa longitudinalment el centre de Vancouver passant pel seu districte financer, al seu extrem nord-oest entra al parc i es converteix en Stanley Park Causeway travessant-lo fins a arribar a Lion Gate Bridge i connectar amb els districtes del nord, a l'altra banda de la ria.

¹⁰ A les 90 hectàrees del recinte s'han d'afegir les 70 ha. que abasten els dos parcs quadrats al nord (Parc Jingshan) i al sud d'aquest, i el llac a ponent, avui obert al públic per a activitats lúdiques d'unes 60ha. Així, el total representa unes 220 hectàrees de sòl que concentra un valuosíssim patrimoni històric per al país, i que resulta un autèntic museu en sí mateix. A més limita pel sud amb la grandiosa plaça de Tiananmen, d'unes 30ha.

resta obert a visitants i disposa d'espais destinats per al lleure ciutadà. Avui, als antics "espais prohibits" hi proliferen imatges de masses de ciutadans i turistes decidits a resultar impressionats per la grandesa de l'antic centre polític de l'imperi, al costat d'altres de gent gran practicant jocs i activitats físiques ancestrals. Aquestes imatges res tenen a veure amb aquelles altres que el recinte devia oferir en temps en què funcionava tal i com s'havia pensat que ho fes, i que hem vist recreades al cinema.

Veure la Ciutat Prohibida contemporània oberta a les masses descobreix que el sentit, utilitat i qualitats de l'espai a la metròpoli no és quelcom immutable, per molt "poderosos" que siguin els motius que els expliquin en el seu moment. El pas del temps pot guardar un tomb que atorgui nous sentits a l'espai, fins i tot sense canviar-ne la forma. I algunes vegades, les afortunades, aquestes derives poden significar un enriquiment de la vida ciutadana i una millora qualitativa en el capital urbà i metropolità. En el cas de Pequín, la ciutadania ha guanyat un contacte vigorós amb elements de la cultura d'un poble que les generacions anteriors no van poder viure.

Espai d'activació de la memòria històrica

També és ben insòlita aquesta imatge, presa el 9 de febrer de 2012 als paratges del Bosque de Chapultepec que condueixen cap al castell, al parc central de la capital mexicana. Retrata al President Felipe Calderón Hinojosa desfilar a llocs d'un magnífic cavall blanc, flanquejat per una guàrdia muntada vestida de gala, en motiu de la Cerimònia Comemorativa del xcix Aniversari de la "Marcha de la Lealtad" que es celebra anualment (fig. 6).

L'arrelament històric d'aquest indret, reforçat per la seva presència geogràfica com a elevació més alta del centre del Valle de México que dominava l'antiga llacuna de México i Texcoco, és garantia de la seva referència singular per a la ciutat al llarg del temps, bé com a lloc de defensa, lloc sagrat, observatori o lloc d'oci des d'abans que aquesta fos tal. I és que ja va atreure assentaments indígenes fa tres mil anys que venien a aprofitar la puresa de les seves aigües i la diversitat d'animals que s'hi abeuraven.

Tal és l'entitat del bosc que el trobem representat significativament en els diversos documents gràfics històrics, ara pictogràfics ara cartogràfics, de què es disposa. Entre ells destaca el document conegut com a Mapa de Sigüenza, dissenyat per a registrar simultàniament esdeveniments històrics i els espais en què van tenir lloc, com ara la derrota dels Mexicas a Chapultepec, que ocupa l'espai més destacat del conjunt. Documents com aquest donen fe que abans de la colonització i fins al segle XIX, d'aquests indrets es treia l'aigua per a tota la ciutat de Tenochtitlan, i s'hi transportava a través d'un aqüeducte. Sembla ser que els Mexicas ja hi havien construït jardins, palaus i banys per al gaudi de l'emperador cap a 1440 (Jellicoe, 1987). Després de la colonització el bosc va ser donat a la ciutat per Carles V l'any 1530 i fins avui pertany al poble i li en correspon la seva conservació.

D'una o altra manera, el bosc de Chapultepec és un lloc que conserva vells records

de la història del territori de la vall de Mèxic que arriben a tenir presència física en forma de runes pre-hispanes i ha vist formar-se la ciutat als seus peus des d'una atalaia privilegiada. Avui, en aquest punt privilegiat tot tipus d'aquests testimonis i altres més recents es guarden al Castell de Chapultepec, convertit en Museu Nacional d'Història.

I justament és cap allà, cap al castell, que es dirigeix la colcada de la imatge, a trot suau, per donar temps a gaudir de l'itinerari a través del bosc i sabent que aquesta vegada, a dalt, la batalla està guanyada. Cavalquen tot rememorant accions passades, resseguint-les en l'espai, com feia el Mapa de Sigüenza.¹¹ Avui, al pati del castell la marxa de cavallers lleials al president no hi trobarà restes de la batalla, ni cap aixecament militar ha esdevingut. Paradoxalment, alguns mitjans crítics publiquen el mateix dia una enquesta que mostra com avui la ciutadania sent com a més lleial l'exèrcit que la classe política. Potser per això el president no dubta en muntar un cavall blanc i tornar a pujar al castell, per a recordar qui és l'escollit, qui ha de cuidar els interessos de la ciutadania, o al menys, qui representa que ho fa.

La troballa del Bosc de Chapultepec, més enllà de l'equipament per a l'oci metropolità que inclou varis museus, teatres, auditoris, el zoològic, llacs artificials o fonts naturals, és la capacitat del seu espai per a evocar temps passats, capacitat en la qual destaca abastament per sobre d'altres espais de la gran ciutat. Vet aquí, en mig d'un bosc, s'activa la relació de la ciutadania amb la memòria històrica.

Pensar en Chapultepec és pensar en la història de Mèxic, com bé demostra aquesta cita de l'escriptor Salvador Novo:

"Respirem ja l'aire, la primavera immortal del Bosque de Chapultepec. Aquí els reis asteques, refinats i civilitzats, van viure, es van banyar; aquí els adusts virreis van meditar la conveniència de transportar la ciutat a la fèrrea seca de les llomes; aquí van morir els nens herois sota les bales de l'invasor; aquí Carlota va escandalitzar les dames grasses de la seva cort d'honor tot matinant per a muntar a cavall; aquí Elihu Root, aquí Don Porfirio, aquí Don Pancho, aquí Obregón, aquí Calles, aquí Portes i Abelardo... Va ser Don Lázaro qui primer es va abstenir, es va desterrar als veïns Pinos. I ara, per fi, aquí un museu en què llueixen com es mereixen les gales i relíquies de la nostra història" (Novo, 1947:84-85).

La invenció arquitectònica

Els projectistes cridats a proposar la forma, continguts i materialitat del parc central sovint han trobat en l'encàrrec motius d'inspiració que desemboquen en la invenció arquitectònica. Així és que el parc central es presenta com un espai amb potencial per a promoure innovacions i, alhora, per acollir-les.

Des que l'any 1926 el Prefeito Piros do Rio va proposar crear a Sao Paulo "...un vast parc públic útil per a la higiene de la població urbana", es van succeir els pro-

¹¹ Relat pictòric sobre tres peces d'un suport vegetal o paper de amate unides, 54.5x77.5 cm, sense datar, cap al s. XVI.

jectes i projectistes dedicats a l'empresa durant 25 anys (Lemes de Oliveira, 2009)¹². Les propostes es dedicaven a resoldre problemes viaris i definien el contingut del parc amb afinitat amb els corrents acadèmics de l'art del jardí públic alemany o Volksgarden. Al capdavant, proposaven certes solucions a problemes concrets fent ús de tècniques establertes que mai van poder veure's materialitzades.

Al final, a partir de 1951 s'encarregaria del projecte del parc un grup dirigit per l'arquitecte brasiler Oscar Niemeyer que, amb l'empenta de criteris de l'arquitectura moderna, donaria forma a un espai protagonitzat per aquesta i els usos que havia d'acollir, ni més ni menys que els actes de la festivitat commemorativa del IV Centenari de la Fundació de la ciutat, allotjant fires, grans exposicions i diverses activitats culturals.

La singular personalitat de Niemeyer i la seva inclinació per la innovació serien determinants per a que en resultés una obra excepcional. Aquesta actitud del projectista queda palesa quan afirma "...el nostre objectiu és ser inventius i no dedicar-nos simplement a tornar a treballar sobre les mateixes solucions arquitectòniques una i altra vegada... ...Crec que un arquitecte ha d'innovar no només a nivell formal, sinó també en termes d'estructura i programa" (Architecture d'Aujourd'hui, 1974:3-4).

No són tant les arquitectures per separat el que constitueix la novetat en aquest indret,¹³ ni tan sols el seu valor principal, sinó el seu conjunt, que carrega amb la responsabilitat de ser l'expressió més selecta i notable de la configuració de la metròpolis després de quatre-cents anys d'història. La troballa és la seva disposició conjunta entorn un espai que les relaciona entre si, que es fa arquitectura i que confereix unitat plàstica al conjunt. És la marquesina sinuosa, ameboide, de formigó, il·luminada, d'un pam gros de cantell i pilars espaiats, la Marquise com en diuen els paulistes, la que defineix l'espai de relació, que és alhora mirador a l'entorn naturalitzat del parc, de paviment llis i continu, i que és capaç d'acollir tots tipus d'usos urbans, des de reunions d'entitats fins a partits d'hoquei patins, de les més organitzades a les més improvisades (fig. 7).

D'aquesta manera tan bella i singular és com es construeix la proposta d'un àgora modern per a Sao Paulo, amb l'ús de la línia serpentina que prescriuen els tractats de l'art dels jardins, però al servei de la construcció d'una novetat arquitectònica a l'altura de l'excepcionalitat que aquell espai havia de representar per a la ciutat, un centre per al festeig d'allò aconseguit com a col·lectivitat en el transcurs de quatre segles. És una marquesina que va molt més enllà de resultar un element de protecció en transcórrer entre

¹² Uns primers treballs van consistir en el drenatge del sòl i una vasta plantació d'eucaliptus de què s'encarregà el funcionari Manoel Lopes de Oliveira fill, el qual s'ocuparia també de pal·liar les ocupacions il·legals. Per encàrrec del Prefeito al final del seu mandat, Reynaldo Dierberg treballaria en el primer projecte específic del parc, que presentà l'any 1930. Des de 1930 fins 1952 es succeïren els projectes entre els que destaquen el de Prestes Maia i el de Cristiano Stockler das Neves, amb l'objectiu d'enllestir el parc per a la celebració del centenari de la ciutat.

¹³ Pavilhao das Indústrias Cicílio Matarazo, Palácio das Artes Lucas Nogueira, Pavilhao da Agricultura, Pavilhao dos Estados, i Pavilhao das Nações i l'Auditori, projectat amb el conjunt però construït entre 2002 i 2004.

Fig. 7 Sao Paulo, Parque do Ibirapuera. Patinadors sota la marquesina d'Ibirapuera (Font: Flickr_In_wonderland_6).

edificis, a una ciutat en què, és cert, la precipitació anual és més del doble que a Barcelona.¹⁴

Escenari de la societat global

El Juliol de 2008, l'equip de campanya del llavors senador Barack Obama programa a Berlín la seva única aparició pública de campanya a Europa. El prestigi i simbolisme històric de Tiergarten el presenten com a espai ideal per a l'acte, capaç d'esdevenir per a l'ocasió en escenari de la societat global contemporània, ubicat al centre de la metròpoli i amb espai suficient per acollir una multitud xifrada en 200.000 persones segons la policia de Berlín (fig. 8)

El discurs, carregat d'al·lusions metafòriques al paper de la capital alemanya en els conflictes mundials de la història recent (destruïda per la Segona Guerra Mundial, dividida en dos grans blocs, traumàticament separada per un mur després de la invasió soviètica, i finalment renascuda gràcies, en part, a la generositat nord-americana), venia a sol·licitar a Europa una participació més activa en la comunitat internacional i, indirectament, una major col·laboració amb la política exterior i de defensa dels Estats Units. Davant dels reptes globals que com a futur president es proposava abordar, el candidat adduïa que "cap nació

¹⁴ A Sao Paulo la precipitació total anual supera els 1.400 mm, mentre a Barcelona tot just ronda els 600 mm. Altres referències aproximades: Madrid, 400 mm. Londres, 600 mm. Amsterdam, 900 mm. Bogotà, 1.000 mm. Nova York, 1.100 mm.

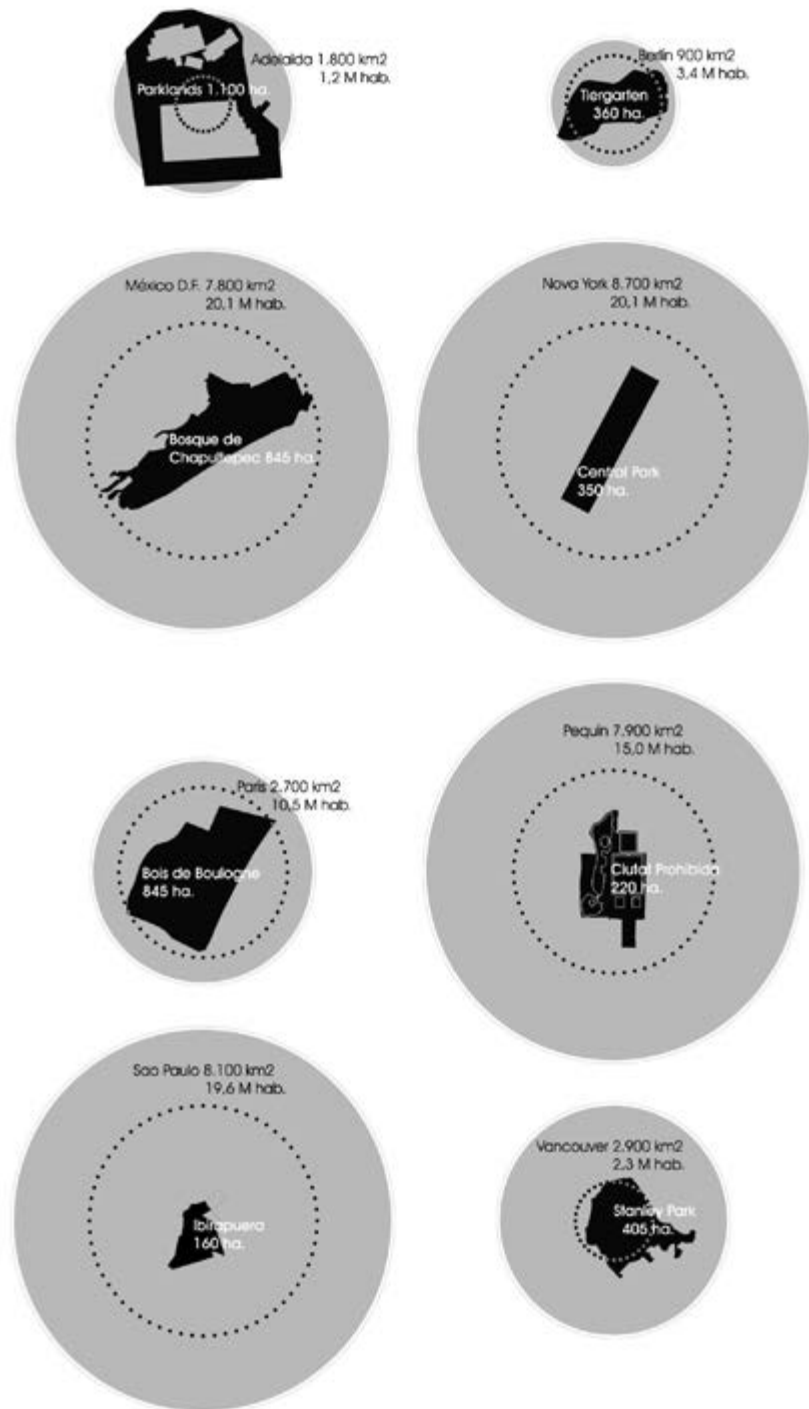

Fig. 8 Berlín, Tiergarten. Reunió multitudinària a Berlín per escoltar al candidat a la presidència dels Estats Units (Font: Flickr_RAFIK& BERLIN)

pot vèncer aquests reptes per si sola... ...no podem permetre'ns estar dividits...
...l'únic camí és enderrocar murs i bastir ponts".¹⁵

Obama va repetir en el seu discurs una mítica frase d'aquell que J.F. Kennedy va pronunciar el 26 de juny de 1963 des del balcó de l'Ajuntament de Berlín-Schöneberg, amb motiu del quinzè aniversari del bloqueig de Berlín: 'Ich bin ein Berliner', 'Jo soc un Berlínès'. Kennedy es solidaritzava amb aquelles paraules amb una població dividida i que anhelava noves perspectives de llibertat: "Dos mil anys enrere la proclama més orgullosa era 'civis romanus sum'. Avui, en el món de la llibertat, la proclama més orgullosa es 'Ich bin ein Berliner'... ...Tots els homes lliures, visquin on visquin, són ciutadans de Berlín. I per tant, com a home lliure, jo dic amb orgull aquestes paraules 'Ich bin ein Berliner'".¹⁶

L'aforisme manllevat 45 anys després i recitat a la ciutat ja reconciliada, sobre el parc que acull les noves institucions del país reunificat, l'Assemblea Federal d'Alemanya o Bundestag, les noves seus del Govern Federal, la Cancelleria i encara la residència oficial del President del país o Bundespräsidialamt, pren nova vigència per a l'ordre internacional contemporani, un cop fetes realitat les voluntats que les paraules de Kennedy explicitaven. La ciutat de Berlín ha esdevingut exemple reeixit de la concòrdia com a actitud per enfrontar-se als reptes de futur

15 Del discurs de 24 de Juliol de 2008 ofert per Barack Obama a Berlín, transcrit íntegrament en diversos mitjans internacionals. Veure per exemple a la web de CNN, <http://edition.cnn.com/2008/POLITICS/07/24/obama.words/>
16 Extret i traduït del discurs de J. F. Kennedy ofert el 26 de juny de 1963.

“Pobles del món, fixe-u-vos en Berlín”,¹⁷ la ciutat en què un mur va caure, un continent va conxorxar-se i on la història ha demostrat que cap repte és prou gran per un món que camini unit.

El progrés a la metròpoli

El parc central, element metropolità la construcció i maduració del qual requereix llargs terminis, s'està revelant com a component important de les metròpolis contemporànies. Aconsegueix aportar identitat a aquestes aglomeracions ingents fent sensibles les seves particularitats, facilita l'equilibri de la concentració urbana o permet a la ciutat oferir-se com a hàbitat complet, desferent-se de la dependència del camp exterior que cada dia queda més lluny. Tanmateix, també es presenta com a vehicle d'importants innovacions i troballes que gràcies a la seva existència s'arriben a produir.

El conflicte que acompanya la mescla d'utilitats, usuaris i situacions urbanes en aquests grans parcs representa una oportunitat de primer ordre per a la invenció en la creació urbana. En l'atenció i en la voluntat d'acció sobre els espais urbans amb major conflicte, amb més mescla, és on sorgeixen sovint les solucions individuals o col·lectives més enginyoses. El conflicte de la mescla obliga a un esforç analític que promou motius de projecte complexos, a vegades sorprenents i originals.

El valor diferencial de la gran dimensió d'aquests vastos espais verds resideix en la relació que aquesta guarda amb l'extensió i població de les metròpolis que els tenen com a referència, com mostra la imatge adjunta. Així, les 350 hectàrees de parc al bell mig de Manhattan ofereixen un efecte més intens en quant a descans de la intensitat urbana que les més de 1.000 ha. que s'ofereixen en una metròpoli com Adelaide amb prop de vint vegades menys població i una configuració urbana més extensiva, per exemple. De la mateixa manera, tampoc és igual el servei central que pot oferir Tiergarten, aplegant entorn de si una alta proporció d'activitats i dotacions col·lectives a nivell de tota la ciutat, al costat del que pot oferir Ibirapuera en la meitat de superfície disposada excèntrica respecte una taca urbana nou vegades major que acull fins a 6 vegades més població que Berlín.

Ara bé, tots ells resulten prou grans com per estimular la innovació en el maneig de la diversitat i el seu govern per a fer-la un atribut positiu, en un camp que, a més, introdueix de manera especial alguns ingredients poc habituals en àrees urbanes de configuració més ordinària, com ara l'atenció als processos ecològics o la ordenació qualitativa i habilitació funcional de l'espai lliure en grans quantitats, per exemple. Són, doncs, espais que donen peu a la troballa de situacions urbanes ben singulars, que els espais ordinaris no poden promoure, les quals demostren que a les grans metròpolis d'avui s'hi ofereixen qualitats úniques i de molt variada naturalesa, i que aquestes hi conviuen en una rica mescla que resulta un dels seus principals i més valorats atractius.

¹⁷ Al·lusió d'Obama al discurs de l'alcalde de Berlín Ernst Reuter ofert a Tiergarten el 9 de setembre de 1948 que va congrega també centenars de milers de berlinesos.

Al capdavall, la ciutat sempre s'ha desvetllat com a lloc d'avantguarda de la civilització, estímul per al progrés de la cultura, i les metròpolis de dimensions gegantines que s'estan formant i consolidant en aquest principi de segle XXI tenen en el parc central metropolità un dels elements principals per a seguir demostrant que, tractant-se de progrés, les ciutats van primer.

Referències bibliogràfiques

ALPHAND, A. (1867-1873), *Lés Promenades de Paris*, París: J. Rothschild.

Architecture d'Aujourd'hui, n.171, gener-febrer 1974, pp. 3 i ss.

CHOAY, F. (1969), *The Modern City: Planning in the 19th Century*, Nova York: George Braziller.

HIRSCHFELD, C.C.L. (1777), *Theorie der Gartenkunst*, Frankfurt i Leipzig.

JELLCOE, G.A. i JELLCOE, S. (1987), *The Oxford companion to gardens*, Oxford: Oxford University Press.

KIMBALL, T. i OLMSTED, F.L. Jr. (1928), *Forty years of Landscape Architecture: Central Park*, Cambridge Mass.: The MIT Press, 1973.

LEMES DE OLIVEIRA, F. (2009), *Modelos urbanísticos modernos e parques urbanos: as relações entre urbanismo e paisagismo em Sao Paulo na primeira metade do século xx*, Tesi doctoral dirigida per Josep M. Montaner, Universitat Politècnica de Catalunya.

NOVO, S. (1947), *Nueva grandeza mexicana*, Ciutat de Mèxic: CNCA, 1992

OLMSTED, F. L. (1852), *Walks and talks of an american farmer in England*, Nova York: Putnam.

ROSENZWEIG, R. i BLACKMAR, E. (1992), *The park and the people: a history of Central Park*, Nova York: Cornell University Press.

VON HUMBOLT, A. (1807), *Ideennzu Geographie der Pflanzen*, Stuttgart: F. G. Cotta.